

від рівня їх наукового та економічного розвитку. Одними з основних цілей резолюції було також уникнення розповсюдження на космічну сферу наявного на той час суперництва між державами та сприяння міжнародному співробітництву у використанні космічного простору у мирних цілях, зокрема вивчення характеру правових проблем, які можуть виникнути при дослідженні космічного простору [12].

Комітет став координаційним органом для всіх спільних програм, пов'язаних із космічним простором, що мали підтримку ООН та її держав-членів. У зв'язку із комплексною природою питання дослідження космосу було створено два підкомітети – Юридичний та Науково-технічний, які мали відповідати за розгляд конкретних пропозицій щодо розвитку міжнародного співробітництва у відповідних галузях космічних досліджень для мирних цілей.

Важливою віхою діяльності Юридичного підкомітету стало проведення сесії у період з 28 травня по 30 червня 1962 року в м. Женева, участь у якій взяли представники двадцяти семи держав.

На цій сесії СРСР запропонував кілька ініціатив, якими стали «Міжнародна угода про порятунок космонавтів та космічних кораблів, що здійснюють аварійні посадки» та проект щодо основних принципів діяльності держав для вивчення та використання космічного простору – «Декларація основних принципів, що регулюють діяльність держав стосовно дослідження та використання космосу» [10].

Проект міжнародної угоди від СРСР містив у собі суперечливі положення, що стосувалися іноземних космічних кораблів, супутників та капсул, які були знайдені іншою державою, що є стороною угоди, на її території або врятовані у відкритому морі. Відповідно до проекту угоди, такі космічні апарати повинні бути повернені без зволікань до держави, що їх запустила у космос, якщо

вони мають ідентифікаційні позначки, що вказують на країну походження апарату, а також у тому разі, коли держава, що здійснила запуск, офіційно оголосила про запуск знайденого іншою стороною космічного апарату. Проте виключення склали космічні транспортні засоби на борту яких були виявлені пристрої для збору розвідувальної інформації на території іншої держави і передбачалося, що сторона, що виявила такі космічні апарати мала право їх не повертати. Як наслідок, така ініціатива не отримала міжнародної підтримки у зв'язку з численними розбіжностями у баченні юридичного статусу військового та невійськового використання космічних апаратів [5].

Втім, проект Декларації із дев'яти принципів, що були фундаментальними для освоєння космосу не зміг отримати підтримки всіх держав-членів Комітету.

Ці принципи містили такі пункти:

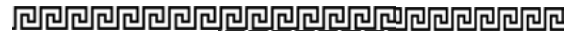
– використання космічного простору для пропагування війни, національної або расової ненависті або ворожнечі між державами заборонено;

– впровадження будь-яких заходів, які можуть будь-яким чином перешкоджати дослідженню або використанню космосу для мирних цілей іншими державами, дозволено лише після попереднього обговорення та домовленості про такі заходи між відповідними державами;

– усі види діяльності, що стосуються дослідження та використання космічного простору, повинні здійснюватися виключно державами;

– використання штучних супутників для збору розвідувальної інформації на території іноземних держав несумісне з цілями людства у освоєнні космосу [8].

Позиція західних країн щодо наведених пунктів була сповненою критики, зокрема норма стосовно використання космічного простору для пропагування війни, расової нена-

висті тощо, за своєю суттю, була пропагандистською і мала загальний характер, а тому й не відповідає характеру міжнародної угоди. Разом із тим, норма, яка передбачала заборону потенційних небезпечних експериментів могла отримати підтримку, але США заперечували проти будь-якого правила, яке дало б будь-якій іншій країні право вето на ведення її космічної діяльності. Це пояснюється тим, що багато держав використовували супутники для збору розвідувальних даних, хоча спостереження за Землею могло мати багато форм, наприклад, метеорологічні спостереження або прогнозування погоди тощо [9].

Під час дискусій у рамках Підкомітету щодо спостереження в космосі стало очевидним, що не існує конструктивного розмежування між військовим та невійськовим використанням космосу. Метеорологічні, навігаційні та телекомунікаційні супутники мають велике значення для збройних сил так само, як й для цивільного населення. До того ж, з практичної точки зору, термочутливі пристрої на борту штучних супутників Землі можуть слугувати не тільки для виявлення лісових пожеж, але й запущених балістичних ракет. Ще одним важливим потенційним використанням спостереження в космосі є можливість отримання інформації про військову підготовку інших держав та здійснювати контроль за озброєнням, а отже, таким чином, можливо сприяти підтримці міжнародного миру та безпеки. Навіть якщо інша держава не готує несподіваний напад, спостереження з космосу через розвідувальні супутники можуть допомогти виявити відсутність військової активності і тим самим збільшити довіру до світової безпеки, яка в іншому випадку може бути піддана додатковим і непотрібним сумнівам з боку інших країн. Посилаючись на подібні міркування, та той факт, що супутники, які можуть здійснювати спосте-

реження у космосі, явно мають військові, а також наукові та комерційні застосування, і це не може забезпечити жодних підстав для їх заборони, зокрема з боку міжнародного права, тому було вирішено, що проєкт декларації потребує суттєвих змін.

За підсумком проведених сесій Юридичного підкомітету КОПУОС, на яких було все ж таки узгоджено дев'ять основних принципів майбутньої Декларації, 13 грудня 1963 року ГА одноголосно ухвалила резолюцію 1962 (XVIII) під назвою «Декларація правових принципів діяльності держав з дослідження та використання космічного простору». Цей важливий документ став першим, у якому були зібрані загальноприйнятні правила, що стосувалися регулювання космічної діяльності. Крім того, у преамбулі резолюції 1962 (XVIII) містилося посилання на резолюцію 110 (II) від 3 листопада 1947 р., в якій була засуджена пропаганда, що має на меті або здатна створити чи посилити загрозу миру, порушення миру або акти агресії, а також стверджувалося, що зазначена вище резолюція застосовується до космічного простору [13].

Одним із дискусійних положень під час третьої сесії щодо майбутнього договору у контексті допомоги і повернення була стаття у пропозиції СРСР, що обмежувала обов'язок держав договору у поверненні космічних апаратів разом з обладнанням, яке в них міститься, державі, яка їх запустила. Тобто, для того, аби договірна держава їх повернула, такі космічні апарати мають слугувати виключно для цілей мирного дослідження та використання космічного простору, запускаючи держава має офіційно оголосити про запуск цих об'єктів і цілі їх запуску [10].

Втім, у рамках КОПУОС обговорювалась необхідність розробки обов'язкової угоди про заборону будь-якої військової діяльності в космосі. Треба зауважити, що під час двадцятої сесії ГА ООН неодноразово

зазначався характер надзвичайних досягнень великих космічних держав, що продемонстрували нагальність створення міжнародної угоди щодо обміну інформацією та юридичної відповідальності в дослідженні космосу, аби космічний простір не перетворився на нову зону конфлікту. Таким чином, велика частина обговорень стосувалася необхідності запобігання будь-якому військовому використанню космічного простору. Делегати США зазначили, що з початку космічної ери держава постійно підтримувала принцип використання космічного простору в мирних цілях. У цьому контексті було зазначено, що «мирний» означав «неагресивний», а не «невійськовий». Було зауважено також й те, що космічна програма США відзначалася своїм переважно цивільним характером, але військові компоненти та персонал зробили незамінний внесок у сфері дослідження космосу. Також не було практичної межі між військовим і невійськовим використанням космосу: астронавти (космонавти) США і СРСР входили до складу збройних сил своїх країн; навігаційний супутник міг керувати як військовим, так і торговим судном; супутники зв'язку мали змогу обслуговувати військові установи, а також цивільні громади. За такою логікою, питання про військову діяльність у космосі не можна відокремити від питання про військову діяльність на Землі. На думку США, будь-яка космічна діяльність мала перевірятися не на те, чи була вона військовою чи невійськовою, а на відповідність Статуту ООН та іншим зобов'язанням міжнародного права [17].

На фоні дискусій щодо створення міжнародних договорів та намагань врегулювати військовий аспект використання космосу 21 грудня 1965 року ГА прийняла резолюцію 2130 (XX) під назвою «Міжнародне співробітництво у використанні космічного простору в мирних цілях». Вона містила важливий заклик про те, щоб Комі-

тет з космосу розглянув питання про оформлення у подальшому за необхідності у вигляді міжнародної угоди правових принципів, що регулюють діяльність держав у питаннях дослідження та використання космічного простору [14].

Робота над проектом міжнародного договору, що регулював би режим дослідження та використання космосу, була ініційована листами Сполучених Штатів та СРСР. В листах обох держав наголошувалося на необхідності розробки договору про режим дослідження космосу та Місяця. У листі США стверджувалося прагнення до досягнення миру на Землі, а тому необхідно зробити все можливе, щоб забезпечити дослідження Місяця та інших небесних тіл лише в мирних цілях. Цим обґрунтовувалося необхідність у договорі, який би встановлював правила та процедури для дослідження небесних тіл. Було запропоновано кілька елементів до договору як основні, зокрема деякі з них, що стосувалися демілітаризації космосу:

– Місяць та інші небесні тіла повинні бути вільними для дослідження та використання всіма країнами.

– Жодній країні не можна дозволяти розміщувати зброю масового знищення на небесному тілі.

– Випробування зброї та військові маневри повинні бути заборонені.

На думку СРСР, було необхідним формулювання норм міжнародного права, відповідно до яких держави вживатимуть практичних заходів не тільки для освоєння Місяця та інших небесних тіл в мирних цілях, а й заходів, що передбачають заборону використання Місяця та інших небесних тіл у військових цілях. На той час в радянському уряді панувало переконання що плани з військового використання Місяця та інших небесних тіл жодним чином не можуть бути виправдані інтересами національної безпеки держав і бути спрямованими

на те, щоб служити цілям агресії та підготовки до глобальної війни. Крім того, заборона будь-якого військового використання Місяця та інших небесних тіл і створення міцної основи міжнародного права сприяла б широкому міжнародному співробітництву в різних сферах. Серед запропонованих формулювань для створення нового міжнародного договору були й такі, що мали відношення до мирного освоєння космосу та заборони військової діяльності у космічному просторі. Одними з таких положень стали:

– Місяць та інші небесні тіла повинні бути відкриті для дослідження та використання всіма державами без будь-якої дискримінації.

– Місяць та інші небесні тіла повинні використовуватися всіма державами виключно в мирних цілях.

– На Місяці або інших небесних тілах не можна створювати військові бази або установки будь-якого роду, включаючи установки для ядерної та іншої зброї масового знищення будь-якого типу.

– Дослідження та використання Місяця та інших небесних тіл повинно здійснюватися на благо та в інтересах усього людства.

– Місяць та інші небесні тіла не можуть бути предметом привласнення або територіальних претензій будь-якого роду [6; 7].

19 грудня 1966 року ГА ухвалила резолюцію 2222 (XXI) під назвою «Договір про принципи діяльності держав щодо дослідження та використання космічного простору, включаючи Місяць та інші небесні тіла», у додатку до якої містився текст договору. Договір був підписаний у Лондоні, Москві та Вашингтоні 27 січня 1967 року і набув чинності 10 жовтня 1967 року [15].

У зв'язку із цим, варто звернути увагу також й на наступні міжнародні договори, які утворились після зазначених вище підсумків переговорів щодо основного документу в галузі космічного права – Договору про

космос 1967 року та його змісту, що позитивно вплинув на обговорення щодо підготовки нових угод щодо космосу. Незабаром після укладання Договору про космос було завершено розробку Угоди про рятування космонавтів, повернення космонавтів і повернення об'єктів, запущених у космічний простір. Вона була прийнята ГА 19 грудня 1967 року (резолюція 2345 (XXII)), відкрита для підписання 22 квітня 1968 року і набула чинності 3 грудня 1968 року [1].

Переговорний процес було прискорено через деякі трагічні аварії, які призвели до загибелі космонавтів. Процес прийняття Конвенції про міжнародну відповідальність за шкоду, завдану космічними об'єктами, також був успішно завершений, хоча переговори щодо цієї Конвенції тривали довше через більшу специфічність її норм. Конвенція про відповідальність була прийнята ГА ООН 29 листопада 1971 (резолюція 2777 (XXVI)), відкрита для підписання 29 березня 1972 і набула чинності 1 вересня 1972 року [2].

Інша міжнародна угода, а саме Конвенція про реєстрацію об'єктів, що запускаються в космічний простір, яка була тісно пов'язана з Конвенцією про відповідальність, з'явилася незабаром після ухвалення Конвенції про відповідальність і стала четвертим космічним договором в рамках ООН. Ця Конвенція була прийнята ГА ООН 12 листопада 1974 року (резолюція 3235 (XXIX)), відкрита для підписання 14 січня 1975 року та набула чинності 15 вересня 1976 року [3].

П'ятим космічним договором ООН, який станом на початок 2023 року ратифікували 17 держав, а 4 – тільки підписали, є Угода про діяльність держав на Місяці та інших небесних тілах. У 1979 році ГА ООН прийняла без голосування резолюцію 34/68 щодо Угоди про Місяць, а згодом Угода стала відкритою для підписання 18 грудня 1979 року, проте

вона набула чинності угода тільки 11 липня 1984 року [4].

Хоча після укладання Угоди щодо Місяця процес розробки космічних договорів й припинився, це не призвело до зупинки роботи КОПУОС та його Юридичного підкомітету у галузі правового регулювання дослідження та освоєння космічного простору задля мирних цілей. Замість роботи у напрямку регламентації нових питань та документів, які мали б юридично обов'язкову силу, ООН почала займатися прогресивною розробкою комплексів принципів для затвердження ГА ООН, що мають лише рекомендаційний характер. Так, ГА ООН ухвалила такі документи:

– Принципи використання державами штучних супутників Землі для міжнародного безпосереднього телевізійного мовлення (резолюція 37/92 від 10 грудня 1982 року);

– Принципи, що стосуються дистанційного зондування Землі з космічного простору (резолюція 41/65 від 3 грудня 1986 року);

– Принципи, що стосуються використання ядерних джерел енергії у космічному просторі (резолюція 47/68 від 14 грудня 1992 року);

– Декларація про міжнародне співробітництво в дослідженні та використанні космічного простору на благо та в інтересах всіх держав, з особливим урахуванням потреб країн, що розвиваються (резолюція 51/122 від 13 грудня 1996 року) [16].

Висновки. Комітет ООН з космосу (КОПУОС) зіграв важливу роль у створенні п'яти основних міжнародних договорів космічного права. Невід'ємним елементом у цій діяльності Комітету став його Юридичний підкомітет, що під час своїх сесій був важливим майданчиком для дискусій стосовно врегулювання правових питань використання космосу. Підкомітет виконував обробку пропозицій та ініціатив держав щодо питань демілітаризації космічного простору та його мирного освоєння

у дусі міжнародного співробітництва. Але не всі ініціативи були підтримані з боку інших держав, зокрема через взаємну недовіру та суперництво на фоні космічних перегонів та Холодної війни. Натомість загальним прагненням стала ідея використання космосу на благо людства. Оскільки нові договори космічного права не створювались, а існуючі не оновлювались, необхідним кроком у майбутньому для розвитку космічного права у питаннях космічної демілітаризації може стати вдосконалення наявних правових норм та розробка нових комплексів принципів рекомендаційного характеру.

У даній статті досліджено міжнародно-правову діяльність Комітету ООН з космосу щодо демілітаризації космосу шляхом аналізу ряду резолюцій ГА ООН, які забезпечили створення даного Комітету та ведення його діяльності, а також робочих документів та звітів самого Комітету. Зокрема прослідковується важлива роль його підкомітетів, в особливості Юридичного підкомітету, у роботі із пропозиціями та ініціативами держав щодо заборони військового використання космосу.

Встановлено, що хоч деякі ініціативи та пропозиції держав і стосувалися демілітаризації космосу, але підтримку з боку інших держав отримали лише деякі з них, або окремі норми. Це пов'язано із глобальною міжнародно-політичною та безпековою ситуацією, оскільки на той час існувало протистояння між США та СРСР у космічних перегонах, які припали на період Холодної війни. Тим не менш, зусилля Комітету ООН з космосу було спрямовано більшою мірою на правове врегулювання мирного використання космосу та ведення космічної діяльності із залученням міжнародного співробітництва через те, що Комітет створювався

з самого початку для вироблення міжнародних угод та правових механізмів, що стосуються мирного освоєння космосу.

У роботі прослідковано також хронологію утворення п'яти основних договорів міжнародного космічного права. Причини прискорення укладання деяких із них, після появи Договору про космос 1967 року, були пов'язані із певними ситуаціями та стрімким всеохоплюючим технологічним розвитком, який вже неможливо було зупинити.

Висловлено думку, що хоч Комітет ООН з космосу і припинив створення міжнародних угод, залишається можливість вибудувати нові комплекси принципів для врегулювання цивільних та військових сфер космічної діяльності, які мають рекомендаційний характер. Разом із тим, необхідними заходами у майбутньому для регламентації використання космосу для військових цілей можуть стати оновлення наявних правових норм, розробка нових ініціатив, правил та рекомендацій.

Ключові слова: мирне та військово-використання космосу, міжнародне космічне право, резолюції ООН, космічні перегони, міжнародне співробітництво.

Semenchuk M. International legal activities of the UN Committee on the Peaceful Uses of Outer Space (COPUOS) on the demilitarization of outer space

This article examines the international legal activities of the UN COPUOS on the demilitarization of outer space. A number of resolutions were analyzed of the UN General Assembly, which ensured the creation of the Committee and the conduct of its activities, as well as working papers and reports of the Committee. In particular, the important role of its subcommittees, especially the Legal Subcommittee, in working with

proposals and initiatives of states regarding the prohibition of the military use of outer space is traced.

It was established that although some initiatives and proposals of the states were related to the demilitarization of outer space, only some of them or certain norms received support from other states. This is related to the global international political and security situation, since at that time there was a confrontation between the USA and the USSR in the space race, which fell on the period of the Cold War. Nevertheless, the efforts of the UN COPUOS were more focused on the legal regulation of the peaceful use of outer space and the conduct of space activities with the involvement of international cooperation since the Committee was created from the very beginning to develop international agreements and legal mechanisms related to the peaceful exploration of outer space.

The article also traces the chronology of the formation of five main treaties of international space law. The reasons for the acceleration of the other treaties conclusion after the appearance of the Outer Space Treaty in 1967, were related to certain situations and the rapid all-encompassing technological development that could no longer be stopped.

The opinion was expressed that although the UN COPUOS has stopped creating international agreements, there is still an opportunity to build new sets of principles for the regulation of civil and military spheres of outer space activity, which are of a recommendatory nature. At the same time, the renewal of existing legal norms, the development of new initiatives, rules and recommendations may become the necessary measures for regulation of the military use of outer space in the future.

Key words: peaceful and military use of outer space, international space law, UN resolutions, space race, international cooperation.

Література

1. 2345 (XXII). *Agreement on the Rescue of Astronauts, the Return of Astronauts and the Return of Objects Launched into Outer Space* URL: <https://www.unoosa.org/oosa/en/ourwork/spacelaw/treaties/rescueagreement.html>
2. 2777 (XXVI). *Convention on International Liability for Damage Caused by Space Objects* URL: <https://www.unoosa.org/oosa/en/ourwork/spacelaw/treaties/liability-convention.html>
3. 3235 (XXIX). *Convention on Registration of Objects Launched into Outer Space* URL: <https://www.unoosa.org/oosa/en/ourwork/spacelaw/treaties/registration-convention.html>
4. 34/68. *Agreement Governing the Activities of States on the Moon and Other Celestial Bodies* URL: <https://www.unoosa.org/oosa/en/ourwork/spacelaw/treaties/moon-agreement.html>
5. A/5181 *Report of the Committee on the Peaceful Uses of Outer Space 27.09.1962* URL: <https://undocs.org/A/5181>
6. A/6327 *Letter dated 9 May 1966 from the permanent Representative of the USA to the UN Addressed to the Secretary-General 1966.* URL: https://www.unoosa.org/pdf/gadocs/A_6327E.pdf
7. A/6341 *USSR: Request for the Inclusion of an item in the provisional agenda of the twenty-first session 1966.* URL: https://www.unoosa.org/pdf/gadocs/A_6341E.pdf
8. *Declaration of the basic principles governing the activities of States pertaining to the exploration and use of outer space 1962.* URL: <https://digitallibrary.un.org/record/822463>
9. *NRO approved for release 22 June 2015* URL: <https://www.nro.gov/Portals/65/documents/foia/declass/Archive/15-39.PDF>
10. Paul G. Dembling et al., *Space Law and the United Nations: The Work of the Legal Subcommittee of the United Nations Committee on the Peaceful Uses of Outer Space*, 32 J. AIR L. & COM. 329 (1966) URL: <https://scholar.smu.edu/jalc/vol32/iss3/2>
11. RES 1348 (XIII) *Question of the Peaceful Use of Outer Space 1958.* URL: https://www.unoosa.org/oosa/oosadoc/data/resolutions/1958/general_assembly_13th_session/res_1348_xiii.html
12. RES 1472 (XIV) *International Co-operation in the Peaceful Uses of Outer Space 1959.* URL: https://www.unoosa.org/oosa/oosadoc/data/resolutions/1959/general_assembly_14th_session/res_1472_xiv.html
13. RES 1962 (XVIII) *Declaration of Legal Principles Governing the Activities of States in the Exploration and Use of Outer Space 1963.* URL: https://www.unoosa.org/oosa/oosadoc/data/resolutions/1963/general_assembly_18th_session/res_1962_xviii.html
14. RES 2130 (XX) *International Co-operation in the Peaceful Uses of Outer Space 1965.* URL: https://www.unoosa.org/pdf/gares/ARES_20_2130E.pdf
15. RES 2222 (XXI) *Resolution adopted by the General Assembly as its 1499th plenary meeting 1966.* URL: https://www.unoosa.org/pdf/gares/ARES_21_2222E.pdf
16. *Space Law Treaties and Principles* URL: <https://www.unoosa.org/oosa/en/ourwork/spacelaw/treaties.html>
17. *Summary record of the 1422nd meeting: 1st Committee, General Assembly, 20th session 1965.* URL: <https://digitallibrary.un.org/record/800377?ln=en>